

УДК 378.011.3-057.87:338.48(043.2)

[https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-2\(8\)-234-243](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-2(8)-234-243)

Акімова Ольга Вікторівна доктор педагогічних наук, професор, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, вул. Острозького, 32, м. Вінниця, 21000, тел.: (098) 273-67-92, <https://orcid.org/0000-0001-6988-6258>

Нагорняк Світлана Василівна кандидат педагогічних наук, доцент, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, вул. Острозького, 32, м. Вінниця, 21000, тел.: (097) 251-74-57, <https://orcid.org/0000-0002-5311-3303>

ДЕБАТИ ЯК МЕТОД ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО ТА ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Анатолія. Проблема розвитку критичного мислення із використанням методу дебатов у дітей молодшого шкільного віку в процесі навчання є однією з найактуальніших. Метою статті є висвітлення проблематичних аспектів формування критичного мислення у дітей молодшого шкільного віку за допомогою методу дебатов. Для досягнення мети статті використано методи теоретичного аналізу, систематизації, опису, порівняння та узагальнення. Критичне мислення розглядається у статті як складний процес, який починається з ознайомлення з інформацією і закінчується прийняттям конкретного рішення, і складається з кількох послідовних кроків: аналіз різних точок зору, вибір власної точки зору. Творче мислення дітей молодшого шкільного віку подано автором як самостійне, аналітичне, логічне та соціальне мислення, спрямоване на оптимальне розв'язання проблем та вироблення власних рішень. Для розвитку критичного й творчого мислення молодших школярів автором пропонується впроваджувати в освітній процес не тільки новітні методи, форми і технології навчання, а й цілу освітню систему, в якій накопичується досвід пошуково-дослідницької діяльності, а також розвивати уяву, фантазію, творчість. Розвиток навичок критичного й творчого мислення учнів початкових класів, на думку автора, стане не лише достатньою основою для становлення особистості кожного учня, а й вагомим передумовою для формування мотиваційних настроїв до самоосвіти та саморозвитку.

Виявлено, що метод дебатів розвиває критичне мислення дітей молодшого шкільного віку, вчить говорити переконливо, ефективно доводити свою думку та звертатися до аудиторії. Встановлено, що із використанням методу дебатів молодші школярі практикують ефективне вирішення проблем через самовираження, вчаться аналізувати ситуації, вибирати аргументи для вирішення проблем і розвивати комунікативні навички.

Ключові слова: критичне мислення, початкова школа, дитина молодшого шкільного віку, освітній процес, навчання, метод дебатів.

Akimova Olha Viktorivna Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University, Ostrozhskoho St., 32, Vinnytsia, 21000, tel.: (098) 273-67-92, <https://orcid.org/0000-0001-6988-6258>

Nahorniak Svitlana Vasylivna Candidate of Pedagogical Sciences, Docent, Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University, Ostrozhskoho St., 32, Vinnytsia, 21000, tel.: (097) 251-74-57, <https://orcid.org/0000-0002-5311-3303>

DEBATE AS A METHOD OF FORMING CRITICAL THINKING IN EARLY SCHOOL CHILDREN

Abstract. The problem of the development of critical thinking in children of primary school age during the learning process is one of the most urgent for psychologists and teachers. Discussions and debates, as well as discussions of various types, are very relevant today as a way of forming critical thinking. These methods can effectively solve problems through self-expression, analyzing the situation, choosing arguments, and also allow you to develop communication skills. The purpose of the article is to highlight the problematic aspects of the formation of critical thinking in children of primary school age using the debate method. To achieve the goal of the article, the methods of theoretical analysis, systematization, description, comparison and generalization were used. It was found that the critical thinking of children of primary school age is independent, analytical, logical and social thinking aimed at optimal problem solving and the development of own solutions. To develop the critical thinking of younger schoolchildren, it is necessary to introduce into the educational process not only the latest methods, forms and technologies of learning, but also the entire educational system, in which the experience of search and research activities is

accumulated, as well as to develop imagination, fantasy, creativity. It was found that modern teaching methods recognize the great pedagogical and educational value of debates, as this method contributes to a deeper understanding of the problem, the development of an autonomous position, the selection and use of arguments, and the development of critical thinking. The debate method develops the critical thinking of children of primary school age, teaches them to speak convincingly, effectively prove their opinion and address the audience. It has been established that with the use of the debate method, junior high school students practice effective problem solving through self-expression, learn to analyze situations, choose arguments for solving problems, and develop communication skills. The debate method promotes the development of communication and language skills of junior high school students by carefully analyzing the topic, understanding its essence, drawing conclusions based on evidence, presenting ready-made ideas and evaluating worthy alternatives. It was determined that the development of critical thinking during the discussion of controversial issues using the debate game contributes to the development of independence in decision-making, the ability to find, analyze and solve non-standard situations, as well as the activation of mental activity.

Keywords: critical thinking, primary school, child of primary school age, educational process, learning, debate method.

Постановка проблеми. Проблема розвитку критичного та творчого мислення у дітей молодшого шкільного віку в процесі навчання є однією з найактуальніших для психологів та педагогів. Варто зазначити, що проблема формування критичного мислення нерозривно пов'язана з такою проблемою, як засвоєння та застосування отриманих знань на уроках дітьми молодшого шкільного віку, оскільки критичне та творче мислення є інструментом для отримання знань і нових вмінь та навичок.

Завдання початкової школи – це розвиток всебічно розвинутої особистості, тому потрібно навчити дитину спостерігати і робити висновки на основі своєї думки з кількох представлених версій вирішення тієї чи іншої проблеми, а дитина повинна вибрати правильну. Безумовно, критичне та творче мислення дозволяє дітям молодшого шкільного віку побачити світ зі своєї власної точки зору. Дискусії та дебати, а також обговорення різного типу сьогодні дуже актуальні як спосіб формування критичного та творчого мислення. Ці методи можуть ефективно вирішувати проблеми через самовираження, аналіз ситуації, обрання аргументів, а також дозволяють розвивати комунікативні навички.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти проблематики формування критичного й творчого мислення у дітей молодшого шкільного віку вивчали Л. Бабенко, І. Свириденко, І. Сокол, О. Сопіна, Н. Харченко, А. Химинець, О. Шквир та інші. З огляду на це проблематика формування критичного й творчого мислення у дітей молодшого шкільного віку методом дебатів сьогодні є особливо актуальною та потребує проведення ґрунтовних досліджень у цьому напрямку.

Мета статті – висвітлити проблематичні аспекти формування критичного й творчого мислення у дітей молодшого шкільного віку за допомогою методу дебатів.

Для досягнення мети статті використано методи теоретичного аналізу, систематизації, опису, порівняння та узагальнення.

Виклад основного матеріалу. Критичне мислення – складний процес, який починається з ознайомлення з інформацією і закінчується прийняттям конкретного рішення, і складається з кількох послідовних кроків: аналіз різних точок зору, вибір власної точки зору; порівняння з іншими точками зору; добір аргументів на підтримку обраної позиції; прийняття рішень на основі доказів. Творче мислення дітей молодшого шкільного віку – це самостійне, аналітичне, логічне та соціальне мислення, спрямоване на оптимальне розв’язання проблем та вироблення власних рішень. Воно має власну структуру (постановка проблеми, пошук інформації, чітке міркування, прийняття рішень) і передбачає використання інтелектуальних і комунікативних навичок. Робота педагога початкових класів має бути спрямована на те, щоб навчити молодших школярів мислити, висловлювати та доводити свою думку, будувати конструктивні стосунки з іншими дітьми. Розвиток критичного й творчого мислення у молодших школярів допомагає підготувати нове покоління дітей, які вміють сперечатися, спілкуватися, співпрацювати та генерувати нові ідеї [1].

Педагогічні прийоми формування критичного й творчого мислення у навчально-виховному процесі дітей молодшого шкільного віку – це сукупність різноманітних педагогічних прийомів, які стимулюють учнів до дослідницької та творчої діяльності, створюють умови для осмислення матеріалу та узагальнення набутих знань. Для розвитку критичного й творчого мислення молодших школярів необхідно впроваджувати в освітній процес не тільки новітні методи, форми і технології навчання, а й цілу освітню систему, в якій накопичується досвід пошуково-дослідницької діяльності, а також розвивати уяву, фантазію, творчість.

Найважливішою передумовою розвитку критичного й творчого мислення молодших школярів є створення проблемних ситуацій у навчанні. Рекомендується використовувати дидактичні матеріали, щоб допомогти дітям молодшого шкільного віку ознайомитися з принципами, стратегіями та процесами критичного мислення. Навчальний зміст основи розвитку критичного мислення має бути поданий у вигляді проблемних завдань. Важливо, щоб заняття, що проводяться, були інтерактивними, включали діалоги для вирішення проблемних завдань і проходили виключно в демократичному стилі. Завдання з проблемами, які передбачають наявність протиріч, активізують мисленнєвий процес, а їх вирішення потребує використання вже набутих нових знань. У ході роботи діти молодшого шкільного віку мають думати і шукати логічні зв'язки і докази, бачити декілька варіантів вирішення проблеми. Педагоги повинні аналізувати те, що молодші школярі прочитали, побачили та почули, щоб структурувати уроки. Однією з найважливіших особливостей критичного мислення є те, що воно сприяє здатності аналізувати та конструювати аргументи, здобувати нові знання та робити висновки із загального контексту дослідження [2].

Доцільно зауважити, що розвиток навичок критичного й творчого мислення учнів початкових класів стане не лише достатньою основою для становлення особистості кожного учня, а й вагомою передумовою для формування мотиваційних настроїв до самоосвіти та саморозвитку. Сучасні методи навчання визнають велике педагогічне та виховне значення дебатів, оскільки цей метод сприяє глибшому розумінню проблеми, виробленню автономної позиції, добору та використанню аргументів, розвитку критичного мислення. Метод дебатів вчить слухати та розуміти співрозмовника, допомагає з'ясувати свої переконання та сформулювати світогляд.

Метод дебатів має широкі виховні можливості та ефективність, а зокрема [1]:

- 1) сприяє активізації власної пізнавальної діяльності та успішності молодших школярів;
- 2) сприяє зацікавленості навчанням та дозволяє обговорювати спірні питання на основі поглибленого дослідження теми, висловлювати власну точку зору;
- 3) вчить, як правильно поводитися з різноманітною інформацією;
- 4) впливає на мотивацію молодших школярів і стимулює їхній інтерес до навчання;
- 5) виховує повагу в молодших школярів до різних точок зору та заохочує з їхньої сторони толерантність;

- 6) розвиває критичне й творче мислення та емоційний інтелект;
- 7) розвиває навички переконання та аргументованого висловлювання, гнучкого інтелекту;
- 8) заохочує вміння ставити запитання та знаходити декілька відповідей на проблемні питання;
- 9) демонструє високу культуру спілкування;
- 10) вчить молодших школярів громадянським навичкам і сприяє розвитку демократії в школах.

Метод дебатів розвиває критичне й творче мислення дітей молодшого шкільного віку, вчить говорити переконливо, ефективно доводити свою думку та звертатися до аудиторії. Із використанням цього методу діти вчаться швидко реагувати на аргументи іншої сторони, не нервуючи, оскільки в дебатах завжди є команди, які висловлюють думки «за» і «проти». Водночас важливо пам'ятати, що дебати – це складне «мистецтво», а не боротьба без правил. Існують унікальні атакувальні та захисні навички та прийоми, яким діти можуть навчитися перед виступом перед публікою [4].

Основне завдання методу дебатів – вироблення нових ідей і думок з певного питання, переконання опонентів у хибності міркувань і схильності до зміни позицій у дебатах. Участь у дебатах створює культуру зіткнення крайнощів думок і поглядів, коли учні неохоче доводять свою точку зору.

Окрім цього, метод дебатів сприяє розвитку в молодших школярів навичок критичного й творчого мислення як способу адекватного реагування на виклики сучасності та подолання соціальної кризи шляхом стимулювання молодіжної ініціативи. Критичне й творче мислення дозволяє сформулювати особистість, яка характеризується чітким усвідомленням важливості розвитку демократичного суспільства, ринкової структури, на якій базується національна економіка, та ідеологічної основи європейських цінностей, принципів і стандартів.

Із використанням методу дебатів молодші школярі практикують ефективно й творче вирішення проблем через самовираження, вчаться аналізувати ситуації, вибирати аргументи для вирішення проблем і розвивати комунікативні навички. Обговорення дає можливість учням у класі проаналізувати конкретну проблему, взаємодіяти один з одним і визначати різні позиції щодо проблеми чи питання. Метод дебатів сприяє формуванню світогляду, вмінню засвоювати теоретичні знання, вмінню систематизувати та застосовувати знання, розвитку критичного мислення, пізнавального інтересу, вмінню висловлювати власну думку.

З огляду на те, метод дебатів можна розглядати як форму організації навчальної діяльності учнів на уроці і як спосіб виконання учнями поставлених перед ними пізнавальних завдань.

Метод дебати – це один із найскладніших способів обговорення спірних питань. Обговорення можна проводити лише тоді, коли молодші школярі працюють у групах і розвивають навички вирішення проблем [5, с. 111]. Учасникам дебатів важливо спілкуватися спокійно, не передаючи один одному своїх емоцій. Це навички, необхідні учням, щоб розвивати свої мовленнєві компетентності.

Метою дебатів є розвиток в учнів умінь і навичок цивілізованого полемічного ведення дискусії, критичного мислення, уміння логічно й емпірично відстоювати свою точку зору, вміння відкрито висловлюватися, працювати в команді [6, с. 118]. Дебати спонукають молодших школярів сумніватися в очевидних істинах і вчать протистояти маніпуляціям. Завдяки цьому в молодших школярів розвивається здатність збирати та аналізувати інформацію, робити судження на основі переконливих доказів, відрізнити правду від хибного, а також структурувати та використовувати інформацію в процесі інтенсивної комунікативної взаємодії, що гарантує, що вони мають можливість застосовувати надійні знання.

Отже, використання методу дебатів в початковій школі сприяє [5]: розвитку комунікативних навичок; вмінню працювати в команді; формулюванню своєї думки та її аргументації, пропонуванню неординарного рішення; сприйнятті проблеми з іншої точки зору; ефективному задаванні запитань та відповіді на них; говорінні відкрито і впевнено; керуванні своїми емоціями.

Метод дебатів сприяє розвитку комунікативних і мовних навичок молодших школярів шляхом ретельного аналізу теми, розуміння її суті, висновків на основі доказів, представлення готових ідей та оцінки достойних альтернатив. Таким чином, дебати не лише доносять до учнів зміст, а й розвивають ідеї, навички застосування інформації, навички відстоювання думок і поглядів, які формують мотивацію учнів до навчання та змінюють їхнє ставлення до навчання та сприйняття світу [8, с. 27].

Метою дебатів є не лише підвищення рівня знань учнів, а й розвиток їх здатності творчо підходити до розв'язання проблем. Гра в дебати допомагає розвинути одну з найважливіших рис особистості: допитливість. Під час гри в дебати потрібно уважно слухати своїх опонентів, щоб краще зрозуміти їхню позицію та сильні і слабкі сторони команди. Навички слухання дуже важливі в дебатах, тому що

гравці, які не слухають, не завжди розуміють слабкі сторони аргументів опонентів.

Застосування методу дебатів у початковій школі відкриває нові можливості для спілкування та набуття вміння співпрацювати та працювати в команді. Цей метод дає знання та формує навички, необхідні для сучасного життя, сприяє формуванню ціннісних орієнтацій молодшого школяра, допомагає зрозуміти себе і своє місце в житті[9].

У дебатах, як і в інших змаганнях, перемагає лише одна команда. Участь у дебатах формує активну життєву позицію, уміння відкрито доводити свою думку, обирати власний шлях вирішення тієї чи іншої проблеми та переконувати інших у його справедливості. Обговорення дає можливість ретельно проаналізувати проблеми, визначити їх природу, встановити критерії оцінки рішень і робити неупереджені висновки на основі доказів.

Дебати – це ефективний навчальний прийом для розвитку критичного мислення дітей молодшого шкільного віку. Під час застосування методу дебатів розвиваються аналітичні навички та вміння знаходити продуктивні ідеї та думки, активізується здатність вивчати тему дебатів та формулювати чіткі, продумані аргументи.

Висновки. За результатами проведених досліджень, визначено, що відповідним і ефективним способом розвитку критичного й творчого мислення у дітей молодшого шкільного віку є використання методу дебатів, який надає можливість для самовираження, ситуаційного аналізу, наведення аргументів для вирішення проблем за допомогою доказів та пропонування творчих неординарних шляхів для вирішення навчальних завдань.

Розвиток критичного й творчого мислення під час дебатів на уроках дає можливість: поєднувати загальний, груповий та індивідуальний формати виконання навчальної програми; застосовувати сучасні активні методи навчання на різних етапах освітнього процесу; набувати молодшими школярами знань та вмінь, що розвиватимуть їх критичне мислення й творчий підхід до справи. Саме розвиток критичного й творчого мислення під час обговорення спірних питань за допомогою гри в дебати сприяє розвитку самостійності у прийнятті рішень, уміння знаходити, аналізувати та вирішувати нестандартні ситуації, а також активізації розумової діяльності.

Література:

1. Шквир О. Критичне мислення молодших школярів: сутність і особливості. *Молодь і ринок*. 2019. № 4 (171). С. 27-32.

2. Химинець А. Формування критичного мислення і творчих здібностей в учнів початкової школи: європейський вимір. *Педагогічні інновації у фаховій освіті*. 2019. Випуск 10. С. 190-197.

3. Бабенко Л. Дебатні технології як засіб розвитку системного мислення учнів при вивченні історії в школі: посібник. 2018. URL: http://bilyky-one.at.ua/MetodRozrobky/babenko_l.g-debatni_tekhnologiji.pdf (дата звернення: 10.02.2023).

4. Дебати у школі: 5 хитрощів, які допоможуть переконати аудиторію. На Урок. URL: <https://naurok.com.ua/post/debati-u-shkoli-5-hitroschiv-yaki-dopomozhut-perekonati-auditoriyu> (дата звернення: 10.02.2023).

5. Пометун О. Енциклопедія інтерактивного навчання. К.: АСК, 2007. 144 с.

6. Сокол І., Сопіна О., Свириденко І. Застосування технології дебатов для розвитку ключових компетентностей учнів. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2017. Випуск 57. С. 112–119.

7. Навіщо дебати у школі? І як вони допомагають вчителю розвивати учнів? URL: <https://www.criticalthinking.expert/usi-materialy/navishho-debativ-u-shkoli-i-yak-vini-dopomagayut-vchytelyu-rozvivati-uchniv/> (дата звернення: 10.02.2023).

8. Навчання демократії через дебати: навчально-методичний посібник / упоряд. О. В. Зима, Т. О. Ремех. Київ: Літера ЛТД, 2015. 104 с.

9. Харченко Н. В. Дебати як технологія розвитку критичного мислення. *Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал*: матеріали звіт. наук.-практ. конф. Ін-ту проблем виховання НАПН України за 2016 рік / за ред. І. Д. Беха, Ж. В. Петрович. Вип. 5. Івано-Франківськ: НАІР, 2017. С. 276-280.

References:

1. Shkvyr, O., (2019). Krytychne myslennia molodshykh shkoliariv: sutnist i osoblyvosti [Critical thinking of younger schoolchildren: essence and features]. *Molod i rynok – Youth and the market*. № 4 (171). 27-32. [in Ukrainian].

2. Khymynets, A., (2019). Formuvannia krytychnoho myslennia i tvorchykh zdibnostei v uchniv pochatkovoї shkoly: yevropeyskyi vymir [Formation of critical thinking and creative abilities in primary school students: European dimension]. *Pedahohichni innovatsii u fakhovii osviti – Pedagogical innovations in vocational education*. Vypusk 10. 190-197. [in Ukrainian].

3. Babenko, L., (2018). Debatni tekhnolohii yak zasib rozvytku systemnoho myslennia uchniv pry vyvchenni istorii v shkoli: posibnyk [Debate technologies as a means of developing students' systemic thinking when studying history at school: a guide]. URL: http://bilyky-one.at.ua/MetodRozrobky/babenko_l.g-debatni_tekhnologiji.pdf (data zvernennia: 10.02.2023). [in Ukrainian].

4. Debaty u shkoli: 5 khytroshchiv, yaki dopomozhut perekonaty audytoriiu [Debate at school: 5 tricks that will help convince the audience]. Na Urok. URL: <https://naurok.com.ua/post/debati-u-shkoli-5-hitroschiv-yaki-dopomozhut-perekonati-auditoriyu> (data zvernennia: 10.02.2023). [in Ukrainian].

5. Pometun, O., (2007). Entsyklopediia interaktyvnoho navchannia [Encyclopedia of interactive learning]. K.: ASK, 144. [in Ukrainian].

6. Sokol, I., & Sopina, O., & Svyrydenko, I., (2017). Zastosuvannia tekhnolohii debativ dlia rozvytku kliuchovykh kompetentnostei uchniv [Application of debate technology for the development of key competencies of students]. *Psykholoho-pedahohichni problemy silskoi shkoly – Psychological and pedagogical problems of the village school*. Vypusk 57. 112–119. [in Ukrainian].

7. Navishcho debaty u shkoli? I yak vony dopomahaiut vchyteliu rozvyvaty uchniv? [Why debate at school? And how do they help the teacher to develop students?]. URL: <https://www.criticalthinking.expert/usi-materialy/navishho-debativ-u-shkoli-i-yak-vini-dopomagayut-vchytelyu-rozvivati-uchniv/> (data zvernennia: 10.02.2023). [in Ukrainian].

8. Navchannia demokratii cherez debaty: navchalno-metodychnyi posibnyk (2015). [Teaching democracy through debates: educational and methodological manual] / uporiad. Zyma, O., & Remekh, T. Kyiv: Litera LTD, 104. [in Ukrainian].

9. Kharchenko, N., (2017). Debaty yak tekhnolohiia rozvytku krytychnoho myslennia [Debate as a technology for the development of critical thinking]. *Suchasnyi vykhovnyi protses: sutnist ta innovatsiyni potentsial*. Vyp. 5. Ivano-Frankivsk: NAIR, 276 280. [in Ukrainian].